

A szabadságharc legvéresebb csatája: Komárom, 1849. július 11.

Az 1849. július 2-án a császári-királyi fősereggel vívott második komáromi csatában Görgei Artúr vezérőrnagy kis híján odaveszett, báró Julius Jacob von Haynau tábornok csapatai pedig Komárom alatt maradtak. Görgei napokig élet és halál között lebegett, miközben az új haditerv értelmében a feldunai hadsereget le kellett volna vezetni Szegedre. Erre helyettese, Klapka György vezérőrnagy későn szánta el magát, így az 1849. július 11-i harmadik komáromi csatában – amely a szabadságharc legvéresebb összecsapásaként ismert – már nem tudott áttörni a császári főseregen. Klapka Komáromban maradt, míg Görgei visszahagyva a II. hadtestet, az I., III. és VII. hadtestre apadt feldunai hadsereggel elindult a Duna bal partján, hogy eleget tegyen Kossuth utasításának.

Miközben Görgei a komáromi Szaáky-házban feküdt eszméletlenül, a táborba érkezett annak híre, hogy Kossuth Mészáros Lázár altábornagyot nevezte ki új fővezérré. Ezt titokban tartották, de Klapka július 4-ére tiszti gyűlést hívott össze, ahol közölte a kormány határozatát. Az egybegyűltek kijelentették, feltétlenül bíznak eddigi fővezérükben, s feliratban kérték, hogy Görgei maradjon a feldunai hadsereg élén. E kérelmet Klapka és Nagysándor József vezérőrnagy vitte el Pestre, ahol azt a minisztertanács helybenhagyta, de a feldunai hadsereget újabb áttörési kísérletre utasította.

A július 6-i újabb komáromi haditanácson már Görgei is részt vett, amelyen július 9-ére tűzték ki az áttörés időpontját. Másnap azonban Klapka levelet kapott Kossuthtól, és az abban foglaltak szerint a Duna bal partján Pest felé útnak indította az I. hadtestet. Görgei erre leköszönt, ám a tisztikar kérésére ettől elállt és Klapkát rábirták, hogy folytatódjanak a július 9-i támadás előkészületei, így a tábornok visszarendelte a Pest felé menetelő I. hadtestet. Görgei sebesülése miatt Klapka vette át ideiglenesen a feldunai hadsereg parancsnokságát – ám ő a biztonságot nyújtó Komáromban akart maradni – és tétovázása miatt a támadást megkécsve, július 11-én indította meg, értékes időt vesztegetve.

A feldunai hadsereg elvonuló részei – az I. (Nagysándor József vezérőrnagy), III. (gróf Leiningen-Westerburg Károly vezérőrnagy) és VII. hadtest (Poeltenberg Ernő vezérőrnagy) – azt a feladatot kapták, hogy a Duna jobb partján fekvő sánctábor alatt félkörívben álló császári-királyi főseredet a várórség támogatásával áttörjék és Nagyigmánd felé nyomulva ériék el a Győr–bicskei utat. Felmerült a döntő csata lehetősége, így a tábornok az áttörés szakaszán képezett erőfölényt, míg a sáncokban lévő csapatok a császáriakat kellett, hogy lekössék. A jobbszárnyon a VIII. hadtest két hadosztálya és a VII. hadtest (ácsi erdő), a centrumban a III. hadtest (Herkálypuszta–Csém) és a Pikéthy-lovashadosztály, a balszárnyon az I. hadtest (Mocsa–Almás) állt. A támadást lépcsőzetesen tervezték, először a jobbszárnyak kellett az ellenség balszárnyát visszanyomnia, ezt követően a zömnek Nagyigmándot elfoglalni és a bicskei utat elérni, majd a balszárnyak Kocs térségében elérni a fentebbi utat.

A terv szerencsés volt, ugyanis a császári főserég meggyengült azáltal, hogy Haynau a császári-királyi III. hadtestet útba indította Buda felé, így csupán két hadtesttel rendelkezett. A honvédek voltak fölényben, ugyanis az áttörésre rendelt csapatok létszáma 40.000 fő (47 zászlóalj, 50 lovasszázad, 160 löveg) volt, míg a császáriaké 34.000 katona (53 zászlóalj, 49 lovasszázad, 176 löveg).

Reggel sűrű köd ült a tájakra, majd megnyíltak az ég csatornái. A csapatokhoz késve érkezett meg a lőszerartalék, így azok 9 órakor indultak el, s a tüzéség csak 11 órakor kezdett el működni Ószőny és Almás között. Haynaut nem érte váratlanul a támadás, azonban a csata kezdeti szakasza magyar sikereket eredményezett.

A jobbszárnyon lévő két komáromi hadosztály Aschermann Ferenc ezredes vezetésével egy császári dandárt az ácsi erdőbe szorított, de előretörésük megtorpant, mert gróf Franz von

Schlik altábornagy császári-királyi I. hadteste oda sietett. A VII. hadtest gyalogsága is benyomult az ácsi erdőbe, de onnan az ellenséget nem tudta kivetni. Az ácsi erdőben lezajlott véres közelharcról a pesti 25. honvédszászlóalj egyik őrmestere, Dékány Rafael is megemlékezett: „Klapka vezénylete alatt mi intéztünk támadást, a mi hadtestünknek ez alkalommal az ácsi erdő megtisztítása jutott feladatul, s mivel reggel erős köd volt háborítás nélkül, úgyszólván észrevétlenül közelítettük meg az erdőt, melyet az első rohammal ki is tisztítottunk, de az erdő és Ács közötti sánczokból olyan erős ágyú- és puskatűzzel fogadtattunk, hogy kénytelenek voltunk visszavonulni, a második rohamnál, midőn az ellenség egészen új csapatokat hozott ellenünk, még szerencsésebbek voltunk, mert már az erdő sarkán levő sánczból is kiszorítottuk az ellenséget, de mivel mi ágyút az erdőbe nem vihettünk, az ellenség pedig mindig újabb és újabb ütegeket hozott ellenünk s azonkívül a két rohanás közben történeinket is mind ellőttük, kénytelenek voltunk az erdőt elhagyni.

Midőn az erdőből másodsorra kijöttünk, már estende volt, azt kérdezi Rakovszky [Sámuel alezredes, hadosztályparancsnok – BZ], »Fiúk! bementek-e még?« s midőn egyhangúlag azt feleltük, hogy szívesen bemennénk, de nincs egyetlen történeink se, ő maga nyargalt a lőszerkocsikhoz s lehányatott előttünk sorjába néhány történeyes ládát, mi telehánytuk táskáinkat a Rákóczi induló kedves és lelkesítő hangjai mellett [...] Megjegyzendő, hogy a banda reggeltől estig mindig a Rákóczi indulót fújta az erdő alatti dombon, mintha csak lakodalomba mentünk volna, vidoran indultunk az ellenség által újból megszállt erdőnek, és harmadszor is kitisztítottuk.”¹

A centrumot alkotó III. hadtest megfutamította a Herzinger-hadosztályt és Csém felé haladt, de sikerét nem tudta kifejleszteni, mert Nagysándor késlekedett és a Pikéthy Gusztáv (Ágoston) vezérőrnagy-féle lovashadosztály is tétlen maradt. A III. hadtest ellen Haynau bedobta a Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy vezette orosz 9. kombinált gyaloghadosztályt, amelynek megjelenése csataeldöntő tényezőnek bizonyult. Minderről Leiningen gróf naplójában a következő bejegyzést találjuk: „Végre, hogy áttörünk. Csata 11-én. A lovasság nagy tömegét nem használják föl; embereimet az eső és füst zavarba hozza. Ismét heves harc az erdőben. Visszavonulás a sáncok közé.”²

Máriássy János ezredes, az I. hadtest egyik hadosztályparancsnoka arról írt, hogy Mocsát elérve hadtestük megállt: „[...] egy iszonyú mennydörgés és záporosó támadt; pár perc múlva nemcsak nem láttunk, de nem is hallottunk semmit a harcról. A zivatar egy jó darabig tartott, annak megszűntével az idő kiderült, és a harc nemcsak hallható, hanem látható is volt.”³

Az ellenség előbb a magyar jobbszárnyat, majd a zömöt nyomta vissza a komáromi hídfőbe, mire Klapka 17 órakor elrendelte az általános visszavonulást. Az I. hadtest tevékenységéről Máriássy ezredes tett megállapításokat: „Már az ellenség felfejlődés alatt megszólaltak ágyúink, és habár azok láthatólag kárt is tettek soraikban, az igazság kedvéért őszintén megvallom, hogy az az ellenséges csapatokat rendetlenségbe nem hozta, hanem még inkább gerjesztette és buzdította.

Az előreküldött ellenséges csapatok egyike lelkesen és egyenesen vágatott az én hadosztályom arca előtt álló 1. számú császári huszárok felé, melyeknek élén Fornszek Sándor őrnagy osztálya állott. Én, ki szemlélője akartam lenni ezen várt, nem mindennapi látványnak, az említett őrnagy közelibe tartózkodtam, ki miután osztályának először a karabélyait az ellenségre elsütni rendelte, addig míg az megtörtént, nem az osztály arca előtt, de annak jobb

¹ Tizenkét hónap. Dékány Rafael a 25. honvéd zászlóaljról. Kecskemétiek a szabadságharcban III. A szöveget gondozta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Székelyné Kőrösi Ilona. Katona József Múzeum, Kecskemét, 2004. (a továbbiakban: Dékány 2004) 59–60.

² Gróf Leiningen-Westerburg Károly honvéd tábornok levelei és naplója. In: *Az aradi vértanúk*. I–II. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Katona Tamás. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1979. I. 150.

³ Máriássy János: *Visszaemlékezések az 1848–49. évi szabadságharc alatt végzett szolgálataimra*. Sajtó alá rendezte: Sugár István. Argumentum Kiadó, Budapest, 1999. (a továbbiakban: Máriássy 1999) 149.

szárnya mellett állott. Amint a támadó lovascsapat lőtávolságra érkezett, az osztály elsütötte a készletben tartott karabélyait, és azonnal helyből »rajta, rajta« szóval elébe vágatott. Az ellenséges csapat vezetője – egy kék hajtókás lovas törzstiszt – meglátván Fornszek őrnagyot, ki most már osztálya élén volt, egy katonai tisztelgéssel egyenesen nekiment, és a két vezető – Fornszek viszonzván a tisztelgést – a szemünk láttára összecsapott, de ezen egyes összecsapás és viaskodás csak egy pillanatig, vagyis csak addig tartott, míg a két osztály egymásra csapott.⁴ Ezen két osztály közötti harc egy darabig mindkét részről vitézül folyt egyhelyben és egyenlő kitartással, de ez csak addig tartott, míg mi részünkről segítség érkezett. Ennek beérkezéssel az ellenség megfordult és futásnak eredt, követve a mieink által; ez azonban a mieink részéről csak óvatosan és csak addig történt, míg a bizton várt ellenséges segítség meg nem érkezett. Amint azt huszárjaink megpillantották, rögtön megfordultak és futást színlelve a zászlóaljok közötti tér felé visszavonultak, és itt bevonultak. Az ellenség azt visszavetésnek tartván, megkettőzött ütemben utánok rohant és belemászott a számára előkészített kelepcebe: a zászlóaljok közötti térbe, hol a reá váró tíz zászlóalj tüzébe került. Ezen élő vulkán kitörésére az ellenség iszonyúan elrémült. »Halt, rehcts um Zurück« [Állj, jobbra vissza! – BZ] hangzott mindenfelől, de huszáraink is megértették ezen vezényszavakat, s az ellenséggel egyszerre foganatosítván azokat, irgalmatlanul vágják le a visszafutókat és hajtották őket mindaddig, míg új, friss segítség nem érkezett megmentésükre. Ezt megpillantván huszáraink, ismét azon manœuvre-t vitték véghez, mely már egyszer oly jól sikerült; és a felhevült ellenség még egyszer elkövette ugyanazon hibát és követte huszárainkat a zászlóaljok közé, hol természetesen ugyanazon kudarcot vallotta, és csúfosan visszaveretett. Huszáraink ezen nagy hajsza következtében kifáradván, nem követték ezúttal messzire az ellenséget, hanem egypár száz lépésnyire a hadtest arca előtt megállottak és sorakoztak, egy új támadást ott bevárandók. A visszavert ellenség dacára annak, hogy huszáraink visszamaradtak, nem állott meg míg tartalékához meg nem érkezett, hol annak háta mögött sorakozott.

Nagysándor tábornok, ki ezen támadás alatt folyton a tüzéségnél tartózkodott, látván ezen nagy tömegű lovasságot – mely, mint most már világosan láttuk, nem egy, hanem két dandárból állott – ellene tüzéségünket nagy működésbe hozta, s azt nemsokára – dacára annak, hogy az ő részéről is megszólaltak az addig némán maradt ágyúk – visszaszorította.

Miután nem volt valószínű, hogy az ellenség két ily nagy kudarc után még egyszer fog ily fej nélküli vállalatba bocsátkozni, Nagysándor tábornok elrendelte a részenkénti visszavonulást, mi azonnal foganatosított. Az ellenség látva ezt, szép távolról követett bennünket, de az sem tartott sokáig; végre egészen megállott, és mi háborítatlanul folytathattuk menetünket elhagyott táborhelyünk felé, hol előőrseink visszahagyásával, hat óra tájban bevonultunk.”⁵

Máriássy ezredes egy másik visszaemlékezésében az ellenséges lovasság felkészületlenségét emelte ki: „A csata kezdetén történt sikertelen lovasrohamnál hátrahagyott halottakon és sebesülteken kívül a visszavonulásnál gyakorta megismételt, ám folytonosan visszavert támadásoknál az ellenségnek annál is inkább nagyobb vesztesége adódott, mivel lovassága (számos újonc) inkább lovaik ösztönéből fakadóan, mint a vagdalkozó kedv hiánya miatt lomhának tűnt. Magam láttam, a támadók közül milyen sokan, ahelyett, hogy a hátráló huszárookra mentek volna, kardjaikat eldobva, mindkét kezükkel a kantárszáron lógva, kegyelemért esedeztek, mialatt a huszárok többségüket a visszavonulásakor levágták.”⁶

A VII. hadtest 2. tizenkét fontos ütegének egyik tisztje, Garzó Imre hadnagy így emlékezett: „A július 11-iki szintén nagy napon a magyar sereg támadott, melyet az ellenség a maga állásaiban annyira bevárt, hogy mi helyben maradottak a megkezdett csatázásnak csak dörgését hallottuk. Délután azonban a mi ütegünkéből is két ágyú kirendeltetett Ács felé, ott a

⁴ Fornszek őrnagy az 1849. július 11-i komáromi csatában súlyosan megsebesült.

⁵ Máriássy 1999, 151–152.

⁶ Máriássy János olmützi visszaemlékezései az 1849 nyári harcokra. In: Máriássy 1999, 231.

küzdő csapataink támogatására; ezekkel párhuzamosan a monostori szőlők felől gyalogság is ment ugyanazon irányban és pedig jó darabon zenekartól is kísérve. A két ágyú még jó messze volt az ácsi erdőtől, honnan erős puskaropogás hangzott, mikor abból honvédek vonulnak ki anélkül, hogy üldöztetnének, s rendes csapattá alakulva indultak elhagyni a csatatér, aminthogy az egész vonalon látható volt, hogy kiadatott a parancs a visszavonulásra. A két ágyú előtt némi távolságban mélyedés volt keresztül a síkon, s midőn a honvédcsoport ezen mélyedésbe kezd ereszkedni, akkor tűnik fel mögötte ellenséges lovasság vágatva errefelé, s mire a csapat egészen a mélyedésbe ért, a lovasság már úgy előre haladott, hogy az ágyúsok a mélyedésen keresztül megkartácsolhatták, mitől az vissza is fordult újabb kísérlete nélkül a megrohanásnak. Ágyúk és csapatok pedig békében visszaérkeztek a táborba.”⁷

A megghiúsult áttörési kísérlet komoly véráldozattal járt, a honvédsereg 1500 főt veszített, de a császáriaké is tetemes volt, 813 fő.

Klapka az alábbiakban összegezte a csatát: „Ez volt a legvéresebb csatája egész szabadságharcunknak. A csapatok a kétségbeesés elszántságával küzdöttek. Dél felé minden ponton előnyben voltunk. Ekkor Panyutyin orosz hadteste [sic! – BZ] nyomult a harcvonalba, s előnyomulásunknak a centrumban állott ellene. Nekünk már nem volt tartalékunk, míg az ellenség mind újabb és újabb erősítéseket vont magához. 4 órakor végre – meggyőződve az áttörés lehetetlenségéről, s hogy ne tegyem ki magunkat oly veszteségeknek, melyek a seregnek Komáromból való visszavonulhatását kérdésessé teheték volna – parancsot adtam a visszavonulásra, ami egészen az elsáncolt táborig a legnagyobb rendben hajtattott végre.”⁸

Lássuk azonban, hogy vélekedett a feldunai hadsereg két ordonánca. Karsa Ferenc hadnagynál olvashatjuk e sorokat: „Az 1. 3. 7. hadtest és a Görgey Ármán [alezredes – BZ] mozgó csapatja Ó Szőny és Mócsa közt Nagy Igmánd felé arccal – bontakozott ki, – a 2. 8. hadtest a homok hegy körül a Conco patak irányában táborozott. Július 11-kén reggel mind két oldalról megdördültek az ágyúk, siettünk a régi vár bástyáira; feszült figyelemmel néztük a csata hullámzását, – aggódva, mintha ez az egy csata volna a lenni – vagy nem lenni kérdése. Hát mi az a csaták halálos veszedelme ahoz a szorongó érzéshez képest, ami ekkor, a tehetetlenség tudatában, a veszedelem láttára melyben hadseregünk forgott, – erőt vett lelkeinken. A lelkesedésnek nincs hatásköre hogy felébresszen az aggodalom zsibbasztó bénaságából; és amiért rajongunk a haza, az ügy elvesztésének csüggesztő félelme tornyosodik lelki szemeink előtt. – Mikor pedig már a csillag-sánc és a várfok nehéz ágyúi is megdördültek hogy a hátráló magyar zászlóaljakra tóduló császáriakat visszatartsák, olyan mély fájdalom fogott el, hogy tenyerembe rejtve arcomat, elfordultam, hogy ne lássam hadseregünk levitézlett négy hadtestének rohamos hátrálását. [...] Nem hiszem, akkor se hittem, de nem is lehet, hogy Klapka igazi odaadással ne akarta volna megverni s utunkból elseperti az ellenséget, ilyen feltevés az ő jelleméhez nem férhet, ha könnyen vezethető természete volt is, ha már egyszer nekifogott meg is tette ami tőle telt. Azt tartom hogy a 11-iki csatát, akaraterejének könnyen lazulása miatt veszítette el, meg azért, mert tétovázásával 8 egész napot adott az ellenségnek seregei rendezésére és a muszka hadtest bevonására. Július 2-kán, Klapka elszántsággal s a helyzet felismerésével verekedett, no meg a 3. hadtestet vezérelte, – erősen hozzájárult a győzelemhez. 11-kén ha az ellenség megnövelte is erejét, az ő serege is szaporodott egy hadtesttel, mégis ugyan abban az állásban nagy vereséget szenvedett.”⁹ Takács Gyula főhadnagy is rögzítette észrevételeit: „[...] Acsnál Klapka vezényelt, Görgey sebje

⁷ Garzó Imre: *Életem és abból merített gondolatok*. Az emlékirat szövegét sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta Blazovich László és Varsányi Péter István. Az előszót írta Varsányi Péter István. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1978. 89–90.

⁸ Klapka György: *Emlékeimből*. A szöveget gondozta, az eredeti iratokkal egybevetve kiegészítette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Katona Tamás. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1986. 177–178.

⁹ Karsa Ferenc: *Szabadságharcos napló*. „A körülmény és velem 1848. és 1849. évben történt események”. Sajtó alá rendezte: Bona Gábor. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1993. 249–250.

következtében akadályozva lévén. Minket tehát Klapkával a már egész vonalon kezdődött csatába menvén roppant tüzelés (fogadott), kevés lelkesedéssel, és haszontalan vérontás. Honvédeink megtették kötelességüket, az egész csatatér holttestekkel bevetve, de fog-e ezen nagy áldozatból hazánk jövő jobbléte, s szabadsága kikelni? Nincs nagy remény. [...] Klapka, nem tudott oly erélyt kifejteni, s ki alattomban szintén Görgey ellen áskálódott. A csata félig-meddig veszve, a sokaság által a visszavonulásra kényszerítettünk, azt mondták, hogy ezen csatában az új fiatal császár is résztvett. Mi nyargoncok mint eltévedt juhok, csak követtük az új vezért, közülünk egy nyargonc meg is sebesült, Huszár S., egy önkéntes tiszt.¹⁰ Komáromba visszatérvén, ott pár nap tespedtünk. Szegény Rakodczay¹¹ barátomat a kórházban gyakran meglátogattam, ki lábát nem akarta levágnatni. Az üszkösödés jött belé s hozzá még a sárgaság is. Veszve volt, ezen művelt, jó hazafi, szorgalmatos, becsületes ember, legjobb barát. Jobb sorsot érdemelt volna, így kellett neki elveszni hiába. Ez szomorította leginkább utolsó perceit, bizony a búcsúzás tőle igen-igen megrendítő volt és kínos. Emléül adott szegény arany ünggombokat, s kardját, amelyet többé nem használhat a szent ügyért. Mellette feküdt egy borzasztóan összevagdalt német tiszt, kinek feje csupa seb, szemei kivágva, csak hörgött, s meghalni nem tudott. Kínlódását borzasztó volt látni [...]”¹²

Dékány őrmester e módon fejtette ki véleményét: *A hosszas és elkeseredett küzdelemnek azonban, mely reggeli 9 órától, esteli 9 óráig tartott s melyben összesen 140–150 ágyú hallatta bájos hangjait és szórta a vasgombócokat, jóllehet az ellenséget minden ponton visszaszorítottuk, a vége csak az lett, hogy 1600 ember híjával tértünk vissza a sánczok közé, pedig e támadás célja az lett volna, hogy az ellenség vonalát áttörjük, ez azonban nem sikerült. Ezen a napon is nagyon rám járt a rúd, mert az első roham alkalmával a sapkám, daczára hogy az állam alá volt csatolva, egy ágyúgolyó lesöpörte a fejemről, egy puskagolyó meg épen akkor fúródott a puskám agyába, mikor czéloztam, mifölött az én golyóm annyira felháborodott, hogy a velem szemben álló német vadásznak rögtön a mellébe fúródott, a másik puskagolyó meg akkor csapott a lábamikrájára, midőn már gond nélkül ballagtunk visszafelé; de ez már olyan fáradt volt, hogy a nadrágomat sem bírta átlukajtani. Ez a három intermedzo azután teljesen kivert azon jó hiedelemből, hogy engem a golyó nem talál meg.”*¹³

A Panyutyin-hadosztály egyik tisztje, A. Alekszejenko, a szevszki 18. gyalogezred 6. századának parancsnoka oroszos lelkülettel és túlzással emlékezett vissza a csatára: „[...] reggeltől kezdve zuhogott az eső. A magyarok, abban a hiszemben, hogy az orosz kovás puskák a nedvesség miatt használhatatlanokká váltak, kitörtek a várból. Az osztrák járőrök mulasztását kihasználva délelőtt tíz óra tájban keresztülvágtak a kukoricáson, elérték az osztrákokat, az első két zászlóaljat lekaszabolták, és a tábor jobbszárnyára támadtak, de akkor már a csapatokat hadrendben találták. Különítményünk a riadóra rohanva igyekezett a helyszínre, hogy segítségére legyen az osztrákoknak.

Panyutyin tábornok közben észrevette, hogy az ellenség hátában, kicsit jobbra egy ligetecske van, ezért a Paszkevics-ezredet a 8. üteggel átkarolásra rendelte ki. Csapataink észrevétlenül meg is szállták ezt a fontos pontot. Ahogy az oroszok megérkeztek, az osztrákok támadásba mentek át, és a magyarokat visszaűzték. Amikor az utóbbiak a ligettel egy vonalba értek, oldalról olyan gyilkos puska- és ágyútűz fogadta őket, hogy előrenyomulás közben ezen a helyen szó szerint emberi testek gátjába ütköztünk. Az éjszakát a közelben töltöttük [...]

Halmokban állt a sebesült és halott magyar katonák teste a közelünkben. Ahogy az éjszakára elhelyezkedtünk, majdnem minden tisztnek az volt az első dolga, hogy a holtaktól a

¹⁰ Huszár István, baráthi, huszár hadnagy (13. Hunyadi-huszárezred).

¹¹ Rakodczay Pál, hadnagy (pesti 66. honvédszászlóalj). 1849. július 15-én Komáromban halt meg sebesülés következtében.

¹² *A nyargonc (Takács Gyula volt negyvennyolcas honvéd naplója)*. Összeállította: Görföl Jenő. Csemadok Jókai Alapszervezete, Jóka, 2023. 49.

¹³ Dékány 2004, 59–60.

sebesülteket elkülönítse, és segítsen rajtuk, amennyire tud. Sok sebesült a hullák tömege alá került, úgyhogy a közkatonák segítségével kellett levegőre húznunk őket. A vér összekent bennünket, úgy néztünk ki, mint a mézárások. Minden sebesült ismert egy orosz szót, azt, hogy »voda« (víz). Egyre ezt ismételték. De víz nem volt a közelben, ezért az érkező artyelkocsikat kellett elküldenünk érte. Egy óra múlva már tudtuk a nyomorult szenvedők szomját enyhíteni: sokan közülük, ahogy ittak, utána rögtön ki is lehelték lelküket. [...]

*Az amúgy is rövid nyári éjszakán senki sem aludt egy szemhunyasnyit sem.*¹⁴

A honvédek hiába harcoltak példátlan hősiességgel. Haynau seregén nem tudtak áttörni, s Klapka sem vezette kellő eréllyel csapatait.

A terv megghiúsult, de a szegedi összpontosításnak eleget kellett tenni és másnap az esti órákban Görgei vezetése alatt a feldunai hadsereg elindult a Duna bal partján.

Babucs Zoltán hadtörténész (Magyarságkutató Intézet, Történeti Kutatóközpont),
a Szilvásvárad Állami Ménesgazdaság címzetes méneskari tanácsosa

---

¹⁴ Alekszejenko, A.: Egy öreg harcos emlékei. In: *A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról.* A kötetet Rosonczy Ildikó válogatta, Katona Tamás szerkesztette, szakmailag Borus József és Vadász Sándor nézte át, fordította Gerencsér Zsigmond és Rosonczy Ildikó, a bevezetőt Rosonczy Ildikó írta, a jegyzeteket és mutatókat Katona Tamás és Rosonczy Ildikó állította össze. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988. 397–399.